

ETHOLOJİ VE PSİKIYATRİ

Dr. Erol GÖKA*

Cağdaş etholoji, özellikle 1935'ten sonra K.Lorenz ve N.Tinbergen'in çalışmaları sonucu gelişen, hayvan davranışlarını biyolojik yönden inceleyen bir bilim dalıdır. Etholojik incelemelerin, insan davranışının incelenmesine iki yönden katkısı olmuştur. Bunlardan birincisi, sosyo-biyolojik yaklaşımın (ki bu yaklaşım oldukça yeni ve özgündür. Bu nedenle sosyobiologlar ileri ölçüde iddialı davranmakta ve kendilerinin biyolojik ve sosyal bilimlerde bir paradigma açtıklarını söylemektedirler.) ortaya çıkmasında oynadığı rolle, ikincisi, psikiyatri üzerindeki doğrudan etkisiyle ilgilidir. Bu yazıda ikincisiyle ilgileneceğiz.

Etholojinin psikiyatri üzerindeki doğrudan etkisi, başta Harlow'un maymun araştırmaları olmak üzere, özellikle memeli hayvanlardaki anne-bebek etkileşimlerinin araştırma sonuçlarına dayalıdır. Anne-bebek ilişkisinin, memelilerin sonraki yaşamlarındaki psiko-sosyal gelişimlerinin nasıl olacağını belirleyici düzeyde etkilediğinin birçok hayvan türünde gösterilmesi, dikkatleri insan türüne çevirmiştir.

Etholojik verilerden yola çıkarak anne-bebek ilişkilerini ve onların psikiyatrik bozukluklarla bağlantılarını sistemli bir biçimde araştıran ilk ve halen en önde gelen bilim adamı J.Bowlby'dir. Bowlby'nin başlangıç çalışmaları, 1951 yılında Dünya Sağlık Örgütü'nün desteğiyle yürüttüğü evsiz çocukların ruh sağlığının araştırılması konusundaki çabalanna kadar uzanır. Bu geniş araştırmanın sonucunda Bowlby, anne sevgisinin, bebek ve çocuğun ruhsal yaşamında onun fiziksel sağlığı için vitamin ve proteinlerin gerekliliği kadar gerekli olduğunu bildirmiştir. Bebeğin anneden erken ayrılmasının, erişkin yaşamda anksiyete ve depresyondan psikopatik kişilik bozukluklarına kadar çeşitli rahatsızlıklara neden olacağını belirtmiştir. 1950 ve 1960 yılları arasındaki psikiyatrik ortamın genel görünümüne bakıldığında, örneğin Jackson'ın "şizofrenik anne", Bateson'un "çifte bağ" teorilerinin de benzer bir yaklaşımdan kaynaklandığını, yani anne-bebek ilişkisiyle psikiyatrik rahatsızlıklar arasındaki bağın fazlasıyla vurgulandığını görmek mümkündür. Hatta Dünya Sağlık Örgütü o yıllarda resmen, annenin, bebeğinden kısa süreli ayrılmasının bile zararlı olduğunu duyurmuştur.

1950 ve 1960 arasındaki psikiyatrinin bu temel etholojik etkili yönelimi, daha sonradan özellikle

organik psikiyatrinin gelişimi ve araştırmaların Bowlby'nin sonuçlarını desteklememesi üzerine değişmiş ve annelere, uygulamada gereksiz yere yüklenildiği ifade edilerek, özelleştiriler yapılmaya gidilmiştir. Ancak psikiyatrinin bu geneldeki yön değişimine rağmen Bowlby, etholojik ilkelerin insan davranışına da uygulanabileceği şeklindeki görüşlerinden hiç taviz vermeden araştırmalarını sürdürmüştür. Geçenlerde manifesto niteliğindeki bir makalesinde ise, geçen otuz yılı aşkın süredir birçok araştırma ile görüşlerinin kanıtlandığını, bununla da yetinmeyerek, etholojik ilkelerden hareket eden bir gelişimsel psikiyatri teorisi kurduğunu, bu teoriyle psikiyatrinin diğer alanlarındaki birçok farklı görüş ve bulgunun kaynaştırılabileceğini ileri sürmüştür. Bowlby'nin yeni yaklaşımının temel tezlerinden önce, kendisini desteklemediğini söylediği araştırma bulgularına bir göz atalım:

a) Başta M.Ainsworth olmak üzere birçok araştırmacının çalışmasında, ilk beş yaşta çocukların sosyo-emosyonel gelişmelerinin prospektif olarak incelenmesi sonucunda, bu yıllarda çocuğun nasıl bir davranış örüntüsü geliştireceğinin anne-baba (veya onların yerini alan diğer figürlerin) tutumlarından önemli ölçüde etkilendiği ortaya çıkmıştır. Örneğin, on iki ayağa kadar anneleriyle güvenli bir bağlılık (attachment) ilişkisi kurabilmiş çocuklar, üç buçuk yaşlarında iken, ana okulundaki öğretmenlerince diğer çocuklara göre daha popüler, neşeli, esnek ve becerikli olarak tanımlanmaktadır. Yine ebeveynleriyle güvenli bağlılık ilişkisi kurabilmiş üç yaşındaki çocukların, karşılaştıkları zorlukları aşmak için daha çok çabaladıkları saptanmıştır. İki buçuk yaşındaki çocuklarla yapılan bir çalışmada da, bu çocuklar küçük bir yardım almadan beceremeyecekleri bir işle uğraşırken anneleriyle birlikte gözlenmişler; güvenli bebeklerin annelerinin, çocuklarının dikkatini yapacakları işe yoğunlaştırmaya çalıştıkları, çocuklarının işi kendi başlarına tamamlayabilmeleri için çabalarına saygı gösterdikleri ve eğer kendilerinden yardım isterlerse olumlu tepkiler verdikleri bulunmuştur. Oysa güvensiz bebeklerin annelerinin tutumları, bunların tam tersidir ve olumsuzdur.

* SSK Ankara Hastanesi Psikiyatri Kliniği.

FOTOĞRAFIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Geçen sayıda yayınladığımız alttaki resim Raster-Elektron Mikroskobu altında pürüzlerle dolu bir manzara görünümü veren bir iğne. Bu pürüzlü yüzey, sayısız bakteriler için bir yaşam yeri niteliğinde.

Bu sayıda üstte gördüğümüz fotoğrafı ilginçle sunuyoruz. Bakalım bilebilecek misiniz?

Bütün bu araştırma sonuçlarından ortaya çıkan genel kanı, çocuğun davranış görüntülerinin doğuştan getirdiği varsayılan mizacına veya herediter özelliklerine bağlı olmayıp, çevre tarafından ortaya çıkarıldığı şeklindedir.

b) Bebeklik sırasında ebeveynlerle kurulan bağıllık ilişkilerinin nitelikleri, çocuk büyüdükçe giderek değişmeye direnç gösterirler ve kişilik özellikleri haline gelirler. Öyle ki, bebeklikteki bağıllık ilişkilerinin niteliklerine bakıp, o kişinin ileride yaşamdan zevk alıp almayacağı; gelecekte yaşamın kötü sonuçlarına karşı emek mi yoksa incinebilir mi olacağını bazı temel belirleyicilerini kestirmek mümkündür. Psikiyatrik rahatsızlığı olanların çocuklukta bağıllık ilişkilerini saptamaya yönelik epidemiyolojik araştırmaların sonuçları, bunu kanıtlamaktadır. Brown ve Harris'in depresyonlu kadınlarla yaptıkları çalışmada, depresye kadınların normal kadınlara göre çocukluklarında babalarını kaybetme oranının daha yüksek olduğu, ama yine de baba kaybının anne kaybına göre çok daha az etki gösterdiği bulunmuştur. Depresyon geliştirme açısından anne kaybının çocuklukta olması, ergenlikte olmasına göre daha risklidir. Yine ebeveynin kaybedilmesinden önceki aile ortamının daha kötü olması da kadını, depresyon gelişmesi açısından daha kolayca zedelenebilir bir duruma getirmektedir.

Bowlby, etholojik temelli "sosyo-emosyonel bağ

teorisini" adını verdiği yeni yaklaşımın temel tezlerini ise şöyle sıralamaktadır:

1) Bireyler arasındaki emosyonel yönden önemli bağlar, temel yaşamsal işlevlere sahiptirler ve asal konumdadırlar.

2) Bu bağlar, her bir ilişki kişinin diğerini kolayca benimseyebilmesini, yakınlaşmanın sürdürülebilmesini, her bir ilişki kişinin merkezi sinir sistemine yerleşmiş sibernetik sistemler aracılığıyla sağlarlar ve bu sistemler tarafından anlaşılabilirler.

3) Söz konusu sistemlerin etkili bir biçimde işleyebilmeleri için, her bir ilişki kişinin kendisinin, diğer ilişki kişinin ve onlar arasında gelişen etkileşimin işleyiş modellerini zihinlerinde tasarlayabilmeleri gerekir.

4) Şimdiki bilgi durumumuzun, önceki gelişim aşamaları teorilerini (örneğin S.Freud'un ve A.Meyer'in teorileri) hem kapsayacak hem de onları yerine geçebilecek yeni bir gelişim yolları teorisine ihtiyacı vardır.

Çağdaş etholojinin babası K.Lorenz kısa bir süre önce öldü. Etholojinin psikiyatri içindeki güçlü temsilcisi J.Bowlby ise henüz yaşıyor. İleri sürdüğü iddialara ve getirdiği yeni yeni yaklaşımlara birçok itirazlar var. Bowlby'nin başlattığı tartışmanın kazanaacağı boyutlar, psikiyatrinin gelişiminde bir dönüm noktası olacağı benziyor.

**MENFAAT HER DİLİ KONUŞUR, HER KILIĞA GİRER; HATTA
MENFAATLARA KARŞI KAYITSIZ BİRİ GİBİ GÖRÜNMESİNİ DE BİLİR.**

LA ROCHEFOUCAULT